

HUZUR İLE HUZURSUZLUK EKSENİNDE TANPINAR'IN ROMAN KİŞİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

*Selim Somuncu**

Özet

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur romanı huzur ve huzursuzluk gibi iki temel olgu üzerine kurgulanmıştır. Romanın kişileri de huzuru ve huzursuzluğu temsil edenler şeklinde ikiye ayrılabilir. Bu çalışmada huzuru ve huzursuzluğu temsil eden roman kişilerinin hangileri olduğu, bu roman kişilerinin huzur ve huzursuzluk tezatında birbirlerini nasıl etkiledikleri, bunlar arasındaki ilişkiler ağı, zıtlıklar ve çatışmalar göstergebilimin imkânları da kullanılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur, zıtlıklar, özneler.

AN INVESTIGATION INTO DECODING NOVEL FIGURES OF TANPINAR ON THE BASIS OF PEACE AND UNREST

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar's Huzur novel has been mounted on dichotomy of peace and unrest. Figures in the novel, as a result, can be divided into two groups; one representing the peace, the other unrest. The present study explores, to some extent making use of semiology, which figures in the novel represent either of those sides, how they transact on the basis of peace and unrest antilogy, the network of relation between them, contradictions and conflicts.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur, antilogy, subject.

GİRİŞ

*Bence romanda yakalanan
insan ve üslûp önemlidir.
(Tanpınar, 1970: 325)*

Edebiyat araştırmalarında, incelemelerinde çeşitli teoriler geliştirilmektedir. Metin inceleme üzerine özellikle modern edebiyat teorilerinin getirdiği yenilikler, beraberinde yeni kavramları da edebiyat teorisinin kullanım alanına sokmuştur. Söz gelimi anlatıda yaygın olarak *kahraman* terimi kullanılmakla birlikte, *özne*, *karakter*, *tip*, *protagonist* terimleri de kullanılmaktadır. Bu terimlere farklı dönemlerde farklı anlamlar yüklenmiştir. Terimlere yüklenen anlamların değişmesinde kuramlar etkili olduğu gibi tarihsel süreçte roman türünün geçirdiği değişim de etkilidir. Sözelimi bu terimler içerisinde en çok üzerinde durulan tip ve karakter terimleridir. Tip ve karakter terimlerine ilişkin yaygın tasnife göre toplumsal, sosyal ve tarihsel özellikleri ağır basan roman kişilerinin *tip*, bireysel özellikleri ağır basanların ise *karakter* olduğu söylenir. (Boynukara, 2002: 181-182) Hilmi Yavuz ise tipin 'verilmiş' ya da 'yaşanmiş'lığına ilişkin bir ayırım getirerek 'verilmiş' tipin roman içindeki bütün durum ve

* Okt., Adiyaman Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, selimsomuncu@hotmail.com

edimlerde önceden belirlenmiş karakteristik özellikleri olduğunu ve bu karakteristiğin belirleyicisinin ise tarihsel nitelikler olduğunu yazar. (Yavuz, 1987: 33) Başlangıçta tip kavramının edebiyattaki Don Juan, Don Kişot gibi mitik özellikleri olan roman kişileri için kullanıldığını söyleyen Murat Belge, zamanla bunlar için *arketip* teriminin kullanıldığını söyler. Belge, Farklı edebiyat araştırmacıları tarafından tip ve karakter ayrımının birbiri içinde eritilerek zamanla ortadan kaldırıldığını da eklemeyi ihmal etmez. (Belge, 2009: 22-26) Roman kişilerini düz (yalınkat) ve yuvarlak (boyutlu) olarak tasnif eden ise Forster'dir. E. M. Forster tanımı şöyle yapar: "Düz bir karakter, tek bir fikrin veya niteliğin sembolüdür. Eğer düz karakterler, birden fazla nitelik veya unsura sahip olmaya başlarsa, yuvarlak karakter olmaya da başlarlar." (Forster, 2004: 164)

Göstergebilimin, inceleme yönteminden ve kullandığı terimlerden hareketle söyleyecek olursak, eserle okur, eserle yazar arasındaki ilişkiye hiç değinmediği söylenebilir. Göstergebilim bu açıdan esere oldukça mesafelidir. Özne, eyleyen göstergebilimde karakter yerine kullanılan bir terimdir. Göstergebilimin kendisi gibi, göstergebilimsel incelemeler gibi mesafeli, nötr bir terimdir. (Uçan, 2003: 33) Göstergebilimsel bir inceleme, hiçbir roman kişisini yücelterek ona *kahraman* yakıştırması yapmayacağı gibi artsüremli incelemelere sıcak bakmadığı için mitik, tarihsel anlamı içinde barındıran *tip* terimini de kullanmaz. Biz bu çalışmada *karakter*, *kahraman* gibi adlandırmalar yerine göstergebilimde sıkça kullanılan ve kapsamlı bir terim olan özne terimini kullanmayı tercih ettik.

Bir romanı cazip ve okunur kılan unsurlardan birisi romandaki öznelerdir. Tıpkı sinemada rolünü kusursuz oynayan oyuncular gibi romancı da güçlü özneler oluşturarak eserini ilgi odağı kılabilir. Çünkü romandaki diğer öğelerin hepsi şahıs kadrosu için vardır "ve söz konusu dünya onunla bir anlam ve işlev kazanmaktadır." (Tekin, 2004: 70) Romanın dünyası kamusal bağlarla birbirine bağlanmış birtakım unsurlardan oluşur ki bu görüntü içerisinde zaman, mekân, tasvir, anlatıcı, özneler hepsi vardır. Özneler de bu görüntüler içerisinde yerine göre, ama onlardan önce ama sonra gelen bir görüntüdür. O da görüntü olarak roman dünyasının bir parçasıdır. Bu unsurlar içerisinde özneye diğerlerine nazaran bir üstünlük atfedilebilir. Çünkü özne bir anlamda yazarın metin içerisindeki şubesidir, yazarı temsil eder. Bütün bir aksiyon özneler üzerinden aktarılır. William H. Glass roman kişilerine ilişkin şunları söyler:

"Romanlarda karşılaştığımız birçok şeyi trenin penceresinden bakarken gözümüzün önünden geçip giden varlıklar gibi görürüz. Sözcükler manzara gibi akıp geçer. Her şey sürekli bir değişiklik içindedir. Ancak her hikâyede görelilik olarak kalan bazı durağan noktalar bulunur. Zaman zaman bu noktalardan uzaklaşabiliriz ama müzikte nasıl hep ana temaya dönülürse, biz de çok geçmeden bu durağan noktalara geri geliriz. Kişiler romandaki başka her şeyin bağlı bulunduğu bu ana maddelerdir. Oteller, elbiseler, konuşmalar, sosisler, duygular, jestler, karlı akşamlar, yüzler... bunların hepsi okunur okunmaz solup gider. Ancak romanın dili belirli bir olay ya da ismin çevresinde halkalanır." (Aytür, t.y.: 59)

Roman dünyası nasıl ki evrenden bir kesitse ve bu evrende insan canlı cansız var olan bütün nesnelere nasıl ki üstünse, evrendeki insanın bir yansıması olan özne de roman dünyası için aynı müstesna yerini korur. Ona, o müstesna yerini sağlayan ise yazarın ona yüklediği bilgi ve ona atfettiği temsil kabiliyetidir. Romanda okuyucu ile özneler arasında yakın bir bağ çarçabuk kurulabiliyorsa bu bilgi sayesinde kurulur. İşte özneye romandaki özel yerini sağlayan, onu diğer unsurlardan yapıcı farklı kılan, yazarın ondan esirgemediği zekâ, bilgi ve donanımdır. Bu bilgi ve donanım sayesinde özne, romandaki diğer unsurlarla ve okuyucuyla özel bir bağ kurar.

Huzur' da İlişkiler Ağı ve Özneler

Kaplan'ın *karakter roman* şeklinde tanımladığı *Huzur*, oldukça geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Tanpınar buna istinaden romanın bir yerinde "Sanki yüz binlerce ruh bir *arafa* bekleyordu" der. (Tanpınar, 2003: 150) Orhan Okay, bu özneler için; "hiçbiri ihmal edilmemiş, aldıkları roller sayesinde ve çok defa Mümtaz'ın bakış açısıyla değerlendirilmiştir." (Okay, 2002: 593) der. Kaplan ise "Bunlar, aslî kahramanlara bağlı, onlara tesir eden, şahsiyetlerini tamamlayan veya etraflarında bir zemin teşkil ederek onları başka bir ışık içinde gösteren şahıslardır." (Kaplan, 1998: 393) der.

Huzur'daki özneler arası çatışma ve etkileşime geçmeden önce özneler arasındaki temel ilişkilere değinmek gerekir. Romanda özneler arasındaki yakınlık ve akrabalık ilişkileri dikkat çeker. Mümtaz ile Nuran'ın çevresindeki bütün özneler bir şekilde ya akraba ya da birbirlerini bir yerlerden tanımaktadırlar. Aralarındaki ilişkinin başlamasını ve gelişimini hızlandıran bu ortak tanıdıkların çokluğudur. Yaşar'ın babası (aynı zamanda Nuran'ın dayısı) ile Mümtaz'ın amcası oğlu İhsan eski arkadaşlardır. Yaşar, Sabih'in teyzesinin oğlunun piket arkadaşıdır. Sabih ise Mümtaz'ın eski bir arkadaşı olan Adile'nin kocasıdır. İclâl ve Muazzez hem Nuran'ın hem de Mümtaz'ın ortak arkadaşlarıdır. Bu ilişkiler ağı şu şekilde bir tablo ile gösterilebilir:

Tablo 1: İlişkiler Ağı Tablosu

	DAYI-YEĞEN	TEVFİK	ESKİ DOST	İHSAN	AMCAOĞLU	
NURAN	halasının kızı		İclâl	fakülteden arkadaş		MÜMTAZ
	arkadaş		Muazzez	fakülteden arkadaş		
	sınıf arkadaşı (eski aşığı)		Suat	akraba		
	dayıoğlu		Yaşar	eski tanıdık		
	akraba		Adile	eski dost		

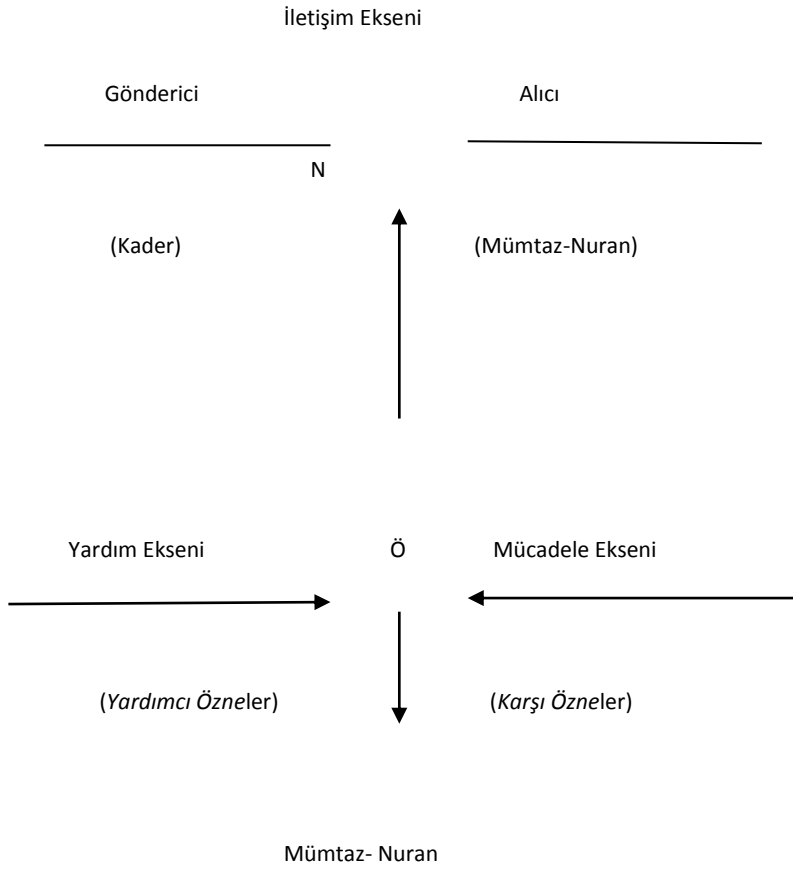
Hatta denilebilir ki romanda birbiriyle en son tanışan kişiler Mümtaz ile Nuran'dır. Nuran, aralarında gelişen bu ilişkiler ağının farkındaymış gibi romanın bir yerinde şu cümleyi sarf eder. "Bir gün dost olursak, bu dostluğun yolu bana, çok evelden çizilmiş gibi gelecek." (Tanpınar, 2003: 110) Nuran; eski arkadaşı Suat ile âşığı Mümtaz'ın akraba olmasına da şaşırır: "Ne acayip bir müşterek bağımız var? Benim eski arkadaşım ve aşıkım, onun akrabası..." (Tanpınar, 2003: 281)

Bu akrabalık ve yakınlıklar dışında öznelerin hemen hepsinin aşk, musîki ve tabiata da ilgileri vardır. Aşk-musiki-boğaz Nuran ile Mümtaz ilişkisinin vazgeçilmez bileşenidir. Hatta Nuran romanın bir yerinde Mümtaz'a "Birbirimizi mi yoksa Boğaz'ı mı seviyoruz?" şeklinde bir soru yöneltir. Mümtaz, sanat ile hayat, sanat ile aşk arasında sıkı bağlar kurmuş, sanatçı duyarlılığına sahip bir öznedir. Nuran'ı ve Nuran ile olan aşkını bile sanatla izah eder, sanata benzetir. Onu sanatla beraber düşünür. (Tanpınar, 2003: 176-205-206) Mümtaz'ın musikiye ve boğaza, İstanbul'a olan hayranlığı İhsan'a dayanırken Nuran'ınki ise dayısı Yaşar'a dayandırılabilir. Mümtaz'ın özlediği en büyük şey, kendisini huzura kavuşturacak bir *iç nizam* kurmaktır. Bunun formülü ise aşk, tabiat ve musikidir. Bunu en çok romanın ikinci bölümünde gerçekleştirebilen Mümtaz ile Nuran'ın İstanbul'un her yerini karış karış gezdikleri sahneler, estetik ve huzurun romanda zirve yaptığı bölümlerdir denilebilir.

Öznelerin Tasnifi

Roman, özneler açısından bir tasnife tabi tutulacaksa huzuru ve huzursuzluğu temsil eden özneler şeklinde iki gruba ayrılabilir: Huzuru temsil edenler, romanda huzuru inşa etmek için uğraşanlar; başta **İhsan**, **Tevfik** olmak üzere **Emin Dede** ve **İclâl** de bu gruptadır. Bu grupta olanlara çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde **yardımcı özneler** denilecektir. Huzursuzluğu temsil eden özneler ise başta **Suat**, **Yaşar** olmak üzere **Adile** ve **Muazzez** de bu gruba dâhil edilebilir. Bu gruptaki öznelere ise **karşı özneler** denilecektir. Mümtaz ile Nuran ise *araftadır*, huzur ile huzursuzluk arasında gider gelir. Huzur ve huzursuzluk kutuplarını ve bu kutupları temsil eden özneleri bir şema ile somutlaştıralım. Mücadele ekseninde figürler ağının şema ile aktarılması kişilerin anlatıdaki rolleri ile anlatının tematik yapısını birlikte değerlendirme fırsatı verecektir. Söz konusu şema şöyledir:

Şema 1: Göstergibilimsel Şema

Romanın olay örgüsünde önemli bir yere sahip olan çatışmayı tam olarak gösterebilmek için öncesinde çatışmanın kaynağı olan *karşı özneler* ve *yardımcı öznelerin* bir takım özelliklerini ve bunlar arasındaki zıtlıkları aktarmak gerekir. Sonrasında ise bu şemadan hareketle özneler arasındaki çatışmalar, etkileşimler ve öznelerin birbirlerini değiştirip dönüştürmesi konusuna değinilecektir.

Karşı Özneler (Huzursuzluk Kutbu)

Romanda **Suat** huzursuzluğu temsil eden en önemli öznedir. Suat'ın roman boyunca iki temel misyonu vardır. Bunlardan biri Nuran-Mümtaz ilişkisini bitirmek bir diğeri de huzursuzluk yaymaktır. Bunların yanı sıra, tanıdığı kadınlarla kısa süreli ilişkiler yaşayan, dahası inançsız olmakla birlikte ahlâkı da küçümseyen bir öznedir.

Suat, üniversite yıllarında okuldan arkadaşı olan Nuran'a âşıktır. Fakat artık bu aşktan bir eser kalmamıştır. Nuran'ın eşinden ayrılıp Mümtaz ile beraber olduğunu öğrenince tekrar harekete geçer. Nuran'ı çeşitli davranışlarıyla rahatsız eder, ona aşk mektupları gönderir. Mümtaz'a daha sonra yaptığı bir itirafta mektubu yazdığı ana kadar Nuran'ı hiç düşünmediğini dile getirir. Huzuru bozmak, çevresini kaygılandırmak, korku salmak için başvurduğu yöntemlerden birisidir bu sadece.

Nuran, gerek Suat'ın ona gönderdiği ilan-ı aşk mektubundan gerekse Suat'ı birkaç defa Taksim'deki evin etrafında dolaşırken gördüğünden Mümtaz'ı haberdar eder. Mümtaz, Suat'ın bu davranışlarına karşın hiç harekete geçmez. Hatta evli olmasına rağmen böylesi bir macerayı göze alan, hiçbir kural tanımayan ve ahlâki hiçbir kaygı taşımayan Suat'tan çekinmekte ve korkmaktadır. Suat'ın Nuran'a gönderdiği mektuplar, Nuran'la ilgilenmesi onda kıskançlık yerine ürküntüye neden olur. Suat, Mümtaz-Nuran aşkına son vermek için sürekli girişimlerde bulunurken Mümtaz hayal âleminde yaşamaya, mazi ile yaşadığı an arasında gidip gelmeye devam eder. Fakat gerek Nuran, gerekse Mümtaz "Suat'ın kendilerine trajik bir sahne hazırladığını müphem surette hissederler. Mümtaz'ın evinde yapılan bütün roman kahramanlarının hazır buldukları bir musiki faslından sonra, Suat'ın konuşmaları romanın en kuvvetli kısımlarını teşkil eder. Burada ne olacağı önceden kestirilemeyen bir trajedi havası hissedilir. Ümitsizlikten doğan kötülüğün timsali Suat bu sahifelerde bütün hüviyetiyle gözükür." (Kaplan, 1998: 384) Bu bağlamda Suat, o geceye damgasını vurmak için ciddi bir gayret içindedir. Musiki faslı boyunca yapacağı bütün her şeyi kurgular. Harekete geçmek için sanki Emin Dede'nin gitmesini bekliyor gibi tetiktir. Emin Dede'nin müsaade alıp çıkmasıyla gergin saatler başlar. Suat zehrini kusar. Onu durdurmak için İhsan bile yetersiz kalır. Suat'ın o gece kendi iç dünyasıyla ilgili olarak anlattıkları, bir anlamda şaşırtıcı ve karmaşıktır. Anlattıklarıyla herkesin zihnini karıştırır, şaşkınlıklara neden olur. O gece Suat'ın amacı, başta huzursuzluk yaymak, öncelikle Mümtaz ve Nuran'ı bunun yanı sıra orada hazır bulunan herkesi kaygılandırmaktır.

Suat yalanlar söyler. Yerine göre inanır, yerine göre inanmaz, güler, aldanır, aldatır, saçmalar, düşünceler üretir, açıklama ve yorumlamalar yapar, kısacası güçlü, iddialı bir roman kişisi olabilmenin kavgasını verir. Bu kavgada yerine göre diğer özneleri hüznülendirir, kaygılandırır, korkutur. Adeta şeytani bir kişiliktir. Bir nevi modern 'ağyar' olarak tanımlayabileceğimiz Suat, büyük oranda başarılı olur. Musikinın vermiş olduğu dinginliğin üstüne bir huzursuzluğa, kargaşaya neden olur. Emin Dede'nin getirdiği huzurun hemen ardından huzursuzluk getirir. O gece başta Nuran ile Mümtaz olmak üzere herkesi endişelendirir, kafaları karıştırır ve amacına ulaşır. Daha sonra intiharında bile iktidara oynayacak ve Mümtaz ile Nuran'ın kaderini belirleyecektir. Mümtaz ile Nuran bir gün Taksim'deki eve geldiklerinde salonda Suat'ın asılı cesedini görürler. Nuran bu intihar vakasından sonra birkaç gün kendini toparlayamaz. En sonunda Mümtaz'a, aralarında bir ölü varken beraber yaşayamayacaklarını söyler ve ayrılırlar.

Suat'ın tek misyonu Mümtaz ile Nuran aşkına son vermek değildir. O çevresine huzursuzluk yayarken kendi hayat felsefesini, ideolojisini de ortaya koyar. Suat'ın nihilist olduğu söylenebilir. İnançsız olmakla birlikte inanan bir tarafı da vardır. Musiki faslını müteakip konuşmasında söylediği sözler üzerine İhsan, Suat'a şunları söyler; "İyi ama, bütün bunları ancak inanan söyleyebilir. Sen pekala inanıyorsun!... Hem de hepimizden fazla!" (Tanpınar, 2003: 294) Suat'ta hürriyet fikri de tanrısızlık bağlamında doğup gelişir. Ona göre dinsizlik ve mazisi olmamak hürriyete kavuşmanın şartları arasındadır. (Tanpınar, 2003: 288-295) Suat, yeni olan her şeye adeta tapar. Maziye inkâra, yıkmaya meyillidir. Eskiye devam ettirdikten sonra yeni diye bir şeyin mümkün olmayacağını düşünür. Doğu'da, Batı'da eskiye ait ne varsa, hepsinin yıkılmasını ister. Bundan dolayı harbin çıkmasını (II. Dünya Savaşı) ister. Suat'ın geçmişi inkâr ettiği bir göstergesi de onun romanda çok baskın bir öge olarak kullanılan klasik Türk musikisinin belki de romandaki en ihtişamlı sahnesi olan, Emin Dede tarafından

icra edilen musiki faslından hoşlanmaması, bu musikiyi küçümsemesidir. Suat'ın musiki karşısındaki ruh hali romanda şu şekilde anlatılır: "Sanki aradığı şeyi bulamamış, sanki musikinin uzattığı kadehlerin hepsi boşmuş, neyin ve Tevfik Bey'in sesinin beraberce yokladıkları iklimler sadece aldatıcı bir serapmış..." (Tanpınar, 2003: 273) Mümtaz'ın nasıl buldun sorusu karşısında ise Suat, aradığını bulamadığını söyler. (Tanpınar, 2003: 280)

Huzursuzluğun bir diğer öznesi ise **Yaşar**'dır. Yaşar'ın farmakolojiye karşı aşırı bir ilgisi vardır. Her rahatsızlığını ilaçlarla gidermeye çalışan hatta ilaçla uyuyan, ilaçla uyanan, ilaçla iştahını açan, ilaçla hazmeden, ilaçla dışarıya çıkan, ilaçla arzulayan bir adamdır. (Tanpınar, 2003: 159) "... ilaçlardan bahsederken en istiareli dilleri kullanır. C vitamini aldım, diyeceği yerde 'seksen beş kuruşa bir milyon portakal aldım!' der." (Tanpınar, 2003: 160) Yazar onu, "Yaşar Bey hakikatte muasır ilmin ticaret fikri ile bütün insanlık için el ele vererek hazırladıkları bir kompleksti." (Tanpınar, 2003: 160) şeklinde tanımlar. Yaşar'ın davranışlarını tamamen modern bilime emanet etmesi, ona taparcasına hayranlık duyması Tanzimat'ın her şeyi biyolojik ve fizyolojik formüllerle açıklayan materyalist roman kişilerini hatırlatır. Tanpınar Yaşar'ı Tanzimat züppeleri gibi aptal, cahil ve gülünç durumlarda gösterir. Bu açıdan Yaşar'ın özgün bir karışımla *farmakolojik materyalist* özne olarak karşımıza çıktığı söylenebilir.

Yaşar, Suat ile arkadaş olmakla birlikte onunla aynı amaca hizmet eder. O da Suat gibi Nuran'ın eski âşıklarındandır. Bu aşk artık tam olarak yaşamasa da Nuran'ı Mümtaz'dan kıskanacak kadar sürmektedir. Nuran ile Fahir'in (Nuran'ın eski kocası) ayrılmasında da Yaşar'ın rolü vardır. Mümtaz'ı saf dışı bırakmak için Nuran'a kendi arkadaşları arasından münasip bir koca adayı bulmaya çalışır. Kısacası Yaşar da bir *karşı özne* denilebilir.

Romanda **Adile**, Mümtaz ile Nuran'ın tanışmalarına vesile olan öznedir. Mümtaz'ın eski dostudur. Yalnızlıktan korkan, arkadaş canlısı, herkesin kendisine muhtaç olmasını isteyen bir öznedir. Hatta bu hal onda çevresindeki erkeklerin kendisine kalması için tanıdığı kadınların kendi muhitinden evlenmelerini istemeyecek kadar hastalıklı bir hale dönüşmüştür. Mümtaz da sohbetine, dostluğuna en çok muhtaç olduğu erkeklerden birisi olduğu için Nuran ile yakınlaşmaları onu kıskandırır. Bunun için Nuran ile Mümtaz birlikteliğine tahammül edemez, ayırmağa çalışır. Adile, Nuran'ın kızı Fatma'nın haline bakarak bu evliliğin olmayacağını düşünür. Nuran'la yaptığı konuşmalarda gizliden gizliye "Ya kızının anası ol, yahut, kendine güzel bir istikbal yap, bu aptalla beyhude yere vakit geçiriyorsun." (Tanpınar, 2003: 147) imalarında bulunur. Eğer Nuran ile Mümtaz sevişip iyi anlaşacaklarsa bile bu kendinden haberi olmalı, bunda kendisinin büyük katısı, büyük emekleri olmasını ister. "Gelsinler, birbirlerini görsünler, hatta sevişsinler; fakat daima onun yıldızı altında, daima kendisine muhtaç olarak." (Tanpınar, 2003: 83) Kısacası Adile de Suat ve Yaşar gibi *karşı özne* rolündedir denilebilir.

Mümtaz'ın fakülteden arkadaşı olan **Muazzez** de Mümtaz-Nuran birlikteliğini istemez. Mümtaz'dan hoşlanmakta ve Nuran'ı kıskanmaktadır. Nuran ile Mümtaz'ın ayrılmaları onu sevindirdiği gibi romanın sonuna doğru Nuran'ın eski kocası Fahir ile tekrar evlendiği haberini Mümtaz'a büyük bir sevinçle verir. Bu yüzden Muazzez de *karşı özne* sayılır.

Yardımcı Özneler (Huzur Kutbu)

Romanda **İhsan**'ın, Yahya Kemal'i temsili ettiği söylenir. "Romancı onu bize en olgun devresinde, tam şeklini almış olarak tanıtır." (Kaplan, 1998: 395) Öksüz ve yetim kaldığı için küçük yaşta beri yanında olan Mümtaz'ın kişiliğinin şekillenmesinde büyük katkısı olmuştur. Ayrıca Mümtaz için idol şahsiyettir. Mümtaz'ın ağabey diye hitap ettiği İhsan, Mümtaz'ın öğretmenini olmakla beraber romanda üstlendiği rol ile bir nevi Mümtaz'ın akıl hocası konumundadır. Mümtaz Nuran'dan ayrıldıktan sonra onun bir an önce bunalımdan kurtulması, eski yaşantısına geri dönmesi için nasihatler verir. İhsan'ın, romanda huzuru temsil eden öznelerin başında gelmesi ve Mümtaz- Nuran birlikteliğini istemesi nedeniyle *yardımcı özne* konumunda olduğu söylenebilir.

Mümtaz ve Nuran aşkını ciddiye alan öznelerden birisi de Nuran'ın dayısı **Tevfik Bey**'dir. Tevfik Bey gençliğini zevk ve sefa içerisinde geçirmiş çapkın biridir. Bu niteliğiyle romanda Don Juan arketipinin bir temsilidir. Tevfik Bey bunun yanı sıra kültür ve estetik sahibi olan bir musikîşinastır. Bu kendisine babası Talat Bey'den geçmiştir. Mümtaz'ın evindeki musiki faslında Emin Dede'ye eşlik eder. Bu özelliklerinin yanı sıra Tevfik Bey de romanda Nuran-Mümtaz birlikteliğini ister. Onların beraberliklerinden son derece hoşnut olur. Hatta onların bu ilişkisi ile uzun süredir içine kapalı bir hayatı yaşayan Tevfik Bey tekrar hayata bağlanır. Oğlu Yaşar'ın aksine *yardımcı özne* konumunda olduğu söylenebilir.

Romanda kişiliğiyle etkili öznelerden birisi de **Emin Dede**'dir. Romanın birkaç yerinde ondan bahsedilir. Fakat romanda sadece bir yerde, Mümtaz'ın evinde yapılan musiki faslında görülür. Salt o sahnenin 'kahramanı' gibidir, etrafındakileri büyüler. Bu sahne romanda huzurun zirve yaptığı yerlerden biridir. Musiki faslının üstüne gelecek olan Suat, o gidene kadar da sessiz sedasız bekler, taşkınlık çıkarmaz. Emin Dede, Dede Efendi'den okuduğu Ferahfeza ile Mümtaz ve Nuran'da derin etkiler bırakır. Mümtaz ve Nuran, Emin Dede'nin okuduğu parçalarla adeta kendilerinden geçer. Emin Dede, roman boyunca sürekli belli bir düzeyde bahsi geçen musikiyi, öncülük ettiği fasilla zirveye çıkarır. Mümtaz, Emin Dede'yi dinledikçe Üçüncü Selim devrine, Şeyh Galip'e, İkinci Mahmud zamanına, kendi yaz hatıralarına, Kanlıca'daki akşam saatlerine, Kandilli yokuşuna, Boğaz sabahının o acayip ışık oyunlarının hayaline dalar. Yer yer silkinişlerle kendine gelir. Tanpınar romanın sonuna doğru gerçekleşen böylesi bir mistik ortamdan faydalanarak, roman boyunca öznelerine ilişkin yaptığı kişilik tahlillerini daha da derinleştirir. Emin Dede o gece adeta orada hazır bulunan herkesin içindeki ölümleri diriltir. Ney o gece "yapıcı ve yıkıcı hilkatin sırrı" (Tanpınar, 2003: 272) olur. Bu büyük dinletin sonuna doğru Nuran, Mümtaz'ı omuzlarından yakalayarak, 'beraber ölelim' diye yalvarır. Nuran'da bu etkiyi gerçekleştiren Emin Dede'dir. Bu yaptığı etkiden dolayı Emin Dede de Nuran-Mümtaz aşkının olumlu tarafıdır. O da huzuru temsil eden bir *yardımcı özne* olarak tanımlanabilir.

Mümtaz ve Nuran tanışmadan evvel onlar hakkında birbirlerine malumatlar vererek gıyaben tanışmalarını **İclâl** sağlamıştır. İlk tanıştıkları gün Mümtaz, Nuran'a baktıkça, onu süzdükçe aklına İclâl'in Nuran hakkında söyledikleri gelir ve ona hak verir. Her iki tarafın bu ilk karşılaşmasında İclâl referanslı konuşmalar geçer. Tanıştıkları vapurda eski dostlarmış gibi birbirleriyle kaynaşırlar. Onları vapurda tanıştıran Adile ile Sabih, aralarındaki uyuma istinaden, "Yoksa birbirlerini evelden tanıyorlardı da, bize komedi mi oynadılar?"

(Tanpınar, 2003: 96) şeklinde şüpheye bile düşerler. Mümtaz-Nuran aşkının ön hazırlığını yapması açısından İclâl de arkadaşı Muazzez'in aksine bir *yardımcı öznedir* denilebilir.

Öznelere Arasındaki Zıtlıklar

Metinlerarasılık kavramının kurucusu J. Kristeva'ya göre "dünyanın, evrenin, insanın ve nesnelere bizim için bir biçimi olabilmesi için 'farklılıklar'ı algılamak gerekir. Farklılıkları algılamak ise aynı anda mevcut iki nesne terimi kavramaktır, bu terimler arasındaki ilişkiyi kavramak ve bunları birbirine bağlamaktır. (...) Öyleyse yapı, bu iki terimin varlığı ve aralarındaki ilişkidir." (Greimas'tan Aktaran; Uçan, 2002: 73) Kristeva farklılıkların yanı sıra öznenin de doğru anlamlandırılmasının metin çözümlemelerinde önemli bir yeri olduğunu düşünür. Göstergibilim de "karşıtlıklar üzerinde düşünerek anlama ulaşmaya çalışır. Zıtlıkları, farklılıkları dikkate alarak nesnelere ve olayları anlamlandırır. Bu aynı zamanda düşünceyi denetlemek anlamına da gelir." (Uçan, 2008: 121-122) *Huzur* romanı göstergibilimsel inceleme yöntemine uygun tema ve öznelere içerir. Mümtaz da romandaki tezatların sıklığını vurgular gibi romanın bir yerinde "her fikir zıddıyla gelir" der. (Tanpınar, 2003: 210) "Zıt görüşlerin, farklı kişiliklerin, çeşitli yaşantıların yer aldığı eserlerde şayet bu karmaşıklık yazar tarafından kavranmış ve bunlar bir arada yoğrulurken gerekli gereksiz ayıklanmış ve bir düzene sokulmuşsa, o zaman eserde büyüklük dediğimiz özellik ortaya çıkar." (Moran, 1981: 164) *Huzur*'daki bu zıtlıklar üzerinde biraz duralım. Yukarıda şema ile vermeye çalıştığımız iletişim eksenini ve çatışma eksenindeki öznelere ilişkin ayrıntıları belirginleştirerek romanı bu zıtlıklar üzerinden anlamlandırmaya çalışalım.

Romanda, çatışma ekseninde öncelikle incelenmesi gereken, çatışmayı yaratan en önemli *karşı öznelere* birisi Suat'tır. Tanpınar, Suat ile Mümtaz'ı yer yer ateşli tartışmalarla yer yer de fikir alışverişleri şeklinde gelişen konuşmalarla karşı karşıya getirir. Bu türden konuşmalar Suat ile İhsan arasında da olur. Tanpınar, öznelere arasındaki bu diyaloglarda onların bakış açısından faydalanarak kendisi için geniş anlatım imkânı sağlar. "Tanpınar, en çok inandığı şeyden bile aynı zamanda en fazla şüphe eden bir aydıydı. Romanda eğer Suat, Mümtaz'a itiraz ediyorsa, bu aslında Tanpınar'ın kendisine itiraz eden bir başka Tanpınar'dır." (Ayvazoğlu, 1997: 243) Suat ile Mümtaz, Suat ile İhsan arasındaki bu tartışmalar huzur ve huzursuzluk kutupları arasındaki zıtlıkları belirginleştirir. Tanpınar öznelere fikirlerindeki farklılıklardan faydalanarak öznelere arasındaki tartışmaları hem serüveni sürükleyen, vak'ayı canlandıran, hem de romanda anlatılan dünya gündemini aktaran (II. Dünya Savaşı Arifesi), sunan etkili bir eleman olarak kullanır.

Romanda huzurun öznelere olan İhsan, Tevfik Bey ve Emin Dede kültürleri, yaşayış tarzları ve hayalleriyle romanın başlıca temlerinden biri olan İstanbul ve klasik Türk kültürünü temsil ederler. Onların bu kişilik özellikleri romanda Nuran ve Mümtaz'a da sinmiştir. Dolayısıyla Nuran ve Mümtaz bir yanı sıra huzurun öznelereidir. Ama aslında huzur ile huzursuzluk arasında gidip gelmektedirler. Yani araftadırlar. Huzursuzluğun öznelere olan Yaşar ve Suat ise İhsan, Tevfik ve Emin Dede'nin aksine alafranga öznelereidir. Suat; çevresini, yaşadığı dönemi eleştirmesi, dini ve tanrıyı sorgulaması ve bu bölümlerde dile getirdiği fikirleri açısından 19. yy. Alman felsefecilerinden Nietzsche'yi hatırlatır. Yaşar ise bir nevi Felatun Bey'dir, Tanzimat züppelerinden izler taşır. Bunun yanı sıra romanda, dünyadaki güncel gelişmeleri gazetelerden aktaran, karısı Adile'nin güdümünde

bir erkek tiplmesi olarak çizilen Sabih, saatlerce konuşan susmak bilmez bir öznedir. Bu konuşmalarında Batılı ülkelerdeki sosyal hayatın intizamı ile Türkiye'yi karşılaştırmasıyla, Fransızca gazeteler okumasıyla o da Tanzimat züppelerini hatırlatır. Bu özne grupları arasındaki bir diğer zıtlık ise okumuş, zeki bir özne olan Suat ile Yaşar'ın ukala ve küstah tavırlarına karşın İhsan, Tevfik ve Emin Dede sanatkâr kişilikleriyle tevazuyu elden bırakmazlar. Romanda hal ve hareketleriyle oldukça üslupludurlar.

Tevfik Bey ile Yaşar, baba-oğul olmalarına rağmen romanda farklı kutupları temsil ederler. Tevfik Bey, Mümtaz-Nuran birlikteliğini isterken oğlu Yaşar istemez. Birinin *yardımcı özne* diğerinin *karşı özne* olması dışında babalar ve oğullar arasındaki alışılmış zıtlıklar, çatışmalar onlar arasında da görülür. Söz gelimi ilaç kullanımı konusunda Tevfik Bey, dövülmüş sinameki ile kaynatılmış havlıcandan başka ilaç tanımaz. Aspirini tango cinsinden bir bidat addeder. Buna karşın oğlu Yaşar, her akşam elinde son derece iyi sarılmış bir ilaç paketiyle eve gelir, bir meyveyi kabuğundan soyar gibi ambalajını sıyrır, prospektüsünü açıp huşu içinde okumaya başlar. (Tanpınar, 2003: 157) Baba oğul arasındaki bu zıtlık dışında yazar, Tevfik Bey'i, "küçük bir hüsnüniyetle işe başlayıp küçük zevk düşkünlüğünde çehresini tamamlayan Tanzimata... Yaşar Bey'i ise daha ziyade beraberinde getirdiği huzursuzluklarıyla birlikte İkinci Meşrutiyet'e" (Tanpınar, 2003: 156) benzeterek onların karakterlerini tarihsel dönemlerle simgeleştirir.

Romandaki bir başka zıtlık ise huzur tarafındaki öznelerin yaşlı, huzursuzluğun öznelerinin ise genç olmasıdır. Gençlerin ortak vasfı boheme, huzursuzluğa ve sonuç olarak ayrılığa hizmet etmesi iken, yaşlılar huzura, sükûnete ve kavuşmaya hizmet etmektedirler. Emin Dede, Mümtaz'ın evinde yapılan fasıl gecesine sanatkârlığı ve kişiliğiyle huzur getirirken, yine o gece aynı salona Suat, Emin Dede'nin ardından kaosu getirir. Emin Dede ile gelen huzur onun salondan ayrılmasıyla yerini huzursuzluğa bırakır. Dolayısıyla romandaki özne grupları (yardımcı özneler ve karşı özneler) arasında simetrik, zıt kutuplu bir ilişkiden bahsedilebilir. Bu ilişkiye göre romandaki özneler "birbirlerine bağlı olarak hareket ederler ve yine birbirlerine bağlı olarak hatırlanıp canlanırlar." (Bourner ve Quillet, 1989: 141)

Huzursuzluğu temsil eden *karşı özne* gurubundaki erkeklerin Nuran'a karşı duygusal yakınlıkları varken yine aynı gruptaki kadınlar ise Mümtaz'a karşı duygusal yakınlık hissederler. Dolayısıyla *karşı özneler* Mümtaz-Nuran ilişkisine dair görüşlerinde haset duygusu hâkimdir. Bu haset etrafa huzursuzluk olarak yansır. Buna karşın *yardımcı özneler* Mümtaz-Nuran ilişkisine dair görüşlerinde ise gıpta duygusu hâkimdir. Özellikler İhsan ve Tevfik Bey Mümtaz Nuran ilişkisine gıpta ile bakarlar.

Huzuru temsil eden *yardımcı öznelerden* üçünün musikişinas olması huzur olgusu ve musiki arasındaki paralelliği vurgulamak için olabilir. Nitekim romandaki özneler huzurlu bir hayatın kaynağını musikide ararlar. Hatta musiki romanda öznelerin yaptığı bir ayin gibi çevrelerine mistik bir çehre ekler. Dahası hem *yardımcı özneler* hem de *karşı özneler* dinledikleri, eşlik ettikleri, mırıldandıkları musikiyle romanı mistik-metafizik bir atmosfere sokarlar. İhsan, Tevfik Bey ve Emin Dede bu metafiziğin kabulcü ve müspet tarafını oluştururken Yaşar, Suat ve Adile'nin ise redci, menfi tarafını oluşturduğu söylenebilir.

Çatışmalar ve Çatışmanın Beraberinde Gelen Değişim - Dönüşüm

Romanda Mümtaz, Nuran'la beraberliklerini istemeyen, kendisine düşman olan *karşı özneleri* uzun bir süre fark etmez. Fark ettikten sonra "İnsanlar arasında temiz, rahat hiçbir şey olamazdı. İnsanoğlu saadetin düşmanıydı. Onu nerde görse, nerede hissetse oraya hücum ederdi." (Tanpınar, 2003: 223) şeklinde kendi kendine söylenir. Mümtaz'ın bu düşüncelerini dile getirdiği sayfalar romanda çatışmanın belirginleştiği anlardır.

Karşı özneler olan Suat -Yaşar-Adile-Muazzez dörtlüsünün, Nuran ile Mümtaz'ı ayırma konusundaki gayretleri bilinçlidir. Hemen hemen bütün eylemleri buna ilişkin ipuçları taşır. Roman boyunca adeta perde arkasında elbirliği yaparak bu aşkı bitirmeye çalışırlar. Suat bunu yaparken Nuran'a karşı eski hislerini ve etrafa huzursuzluk yayan aykırı fikirlerini, Yaşar; Nuran'ın kızı Fatma'yı (Çünkü Fatma sürekli babasını istemekte ve annesini Mümtaz'dan kıskanmaktadır.) ve kendi erkek arkadaşlarını, Adile ise kadınlık ve annelik tecrübelerini kullanır. Suat-Yaşar-Adile-Muazzez dörtlüsünün karşısında ise Mümtaz-Nuran birlikteliğini isteyen ve etrafa huzur yayan İhsan-Tevfik-Emin-İclâl (*yardımcı özneler*) dörtlüsü vardır. Özellikle İhsan, Tevfik, Emin bunlar birbirini tamamlayan öznelerdir. Bunların etraflarına yaydığı huzur Mümtaz'a siner, Mümtaz'ı etkilerler. Mümtaz belki de onların verdiği bu sükûnet havasında kendisine ve aşkına musallat olmuş Suat gibi bir belaya fazlasıyla sabır gösterir. Suat-Yaşar-Adile-Muazzez dörtlüsünden kaynaklanan huzursuzluk ise Nuran'a siner. Nuran temkinlidir ve kadınlara mahsus bir öngörüyle bu ilişkinin ayrılıkla sonuçlanacağını çok önceden sezinler.

Hastalık, *Huzur* romanında izleksel görünümün önemli bir parçasıdır. Romanda öznelerdeki değişim ve dönüşüm hastalıklar ve hastalıklı özneler üzerinden de izlenebilir. Romanın tamamına bir hüznün hali hâkimdir. Hüznün ve huzursuzluğun nedenlerinden birisi de hastalıklar ve hastalıklı öznelerdir. Söz gelimi Mümtaz'ın huzursuzluğunun kaynağı İhsan'ın ölümcül hastalığıdır. Bunun yanı sıra Nuran'la ilişkisinin bitmiş olması, savaş öncesi gazete manşetlerindeki gergin haberler de Mümtaz'ın huzursuzluğunun nedenleri arasında sayılabilir. Tüm özneler Suat'ın ya da İhsan'ın hastalığıyla yatıp kalkmaktadır. Suat ve İhsan'ın yanı sıra romanda Yaşar, Tevfik, İhsan'ın karısı Macide, Adile öznelerinin hatta hemen herkesin fiziksel bir hastalığı vardır. İki kişi sağlıklıdır sadece Mümtaz ve Nuran.

Hastalıklı özneler huzursuzluk yayar. Nitekim romanın sonunda da bu huzursuzluk galip gelecek ve huzursuzluğun özneleri olan Suat ve Yaşar'ın fiziksel ve ruhsal hastalıkları Mümtaz ve Nuran'ı değiştirip dönüştürecektir. Nuran'dan ayrıldıktan sonra en ciddi değişimi geçiren Mümtaz nevrotik bir kişiliğe bürünecek, hayaletler görmeye başlayacaktır. Hatta İhsan'ın hastalığının nüksetmesi ve ilerlemesi de Mümtaz-Nuran ayrılığının sonrasına denk gelir.

Öznelerin fiziksel açıdan hastalıklı olması aslında kişilik olarak bölünmüş, ruhen sağlıksız tipleri sembolize etmek içindir. Bunun bir uzantısı olarak romandaki öznelerin hemen hepsinde az veya çok da olsa bir benlik buhranından bahsetmek mümkündür. Bu benlik buhranı, romanda huzursuzluğun en önemli *karşı özneleri* olan Suat ve Yaşar'da tahribat boyutundadır. Nitekim yukarıda da değinildiği gibi Suat ve Yaşar haz düşkün, sapkın özneler olarak çizilmiştir. Adile ise başta Mümtaz ve diğer arkadaşlarıyla kurduğu ilişkiler noktasında saplantılı bir kişiliktir. Özellikle Suat ve Yaşar'ın bu özellikleri romandaki aksiyonun ilerlemesine, çatışmanın canlanmasına

da neden olur. Romandaki çatışma Mümtaz ve Nuran'da bir değişimi ve dönüşümü beraberinde getirir. Suat ve Yaşar'ın kişiliğindeki tahribat Mümtaz ve Nuran'a da tesir eder. Romanın ortalarında İhsan, Tevfik ve Emin üçlüsünün yaşayışlarından etkilenmeleriyle huzura yakınlaşan Mümtaz ve Nuran, romanın sonuna doğru kişiliklerine tesir eden bu tahribat nedeniyle başta Suat olmak üzere *karşı öznelerin* çekim alanına girer ve huzursuzluk kutbuna doğru kaymaya başlarlar. Romanın sonunda hastalıklı, nevrotik bir kişiliğe bürünen Mümtaz, elinde ilaç şişeleriyle evine dönerken karşısına çıkan Suat'ın hayaliyle tartışır, ona benliğini kaybettiğini ve geri vermesini söyler. Aynı şekilde Nuran'da da bu benlik sorunu kişiliğinde tahribata neden olur. Romanın başlarında, bir bakışta herkeste hayranlık uyandıran karakterli kadın Nuran, romanın sonuna doğru gitgide silikleşir. Hatta kişiliği olgunlaşmamış, başkalarının tesiri altında bir roman kişisine döner. Bir düşünceye, bir fikre kendini tam olarak veremeyen bir özne olarak tanıtılır. (Tanpınar, 2003:196) Romanın sonuna doğru Mümtaz'a hitaben şu sözleri sarf eder: "kafamı allak bullak ettin. Sümbül Sinan, Merkezefendi, Macide; herkesin hayat hakkı. Yoruldum. Kendim olmak istiyorum artık." (Tanpınar, 2003: 237) Dolayısıyla huzur ve huzursuzluk ekseninde ciddi bir etki alanı, bir mücadele ekseni oluşur. Bu mücadele ekseninde huzursuzluk galip gelir. Önce Nuran huzursuzluğa gark olur. Huzursuzluk beraberinde benlik kaybını, kişiliksizliği de getirir. Suat'ın intiharı ise bu mücadele ekseninde Nuran-Mümtaz ilişkisine vurulan en büyük darbedir. Romanda eğer bir aksiyondan bahsedilecekse en büyük aksiyon bu mücadele ekseninde gerçekleşir.

Huzur'da 'eleştiri' de öznelerdeki değişim ve dönüşümün habercisidir. Her iki kutupta da Mümtaz'ı eleştirenler mevcuttur. Bunlar huzursuzluk ekseninde Suat, huzur ekseninde ise İhsan'dır. Romanda özellikle Suat'ın eleştirileri ciddi bir yekûn teşkil eder. İhsan'ın daha çok telkin boyutunda olan eleştirileri yapıcı iken Suat'ın ki yıkıcıdır, iyilik barındırmaz. Romanın sonunda Suat'ın, Nuran-Mümtaz birlikteliğine ilişkin emelleri gerçekleşirken, İhsan'ın Mümtaz üzerindeki bütün bu gayretleri bir sonuç vermez.

SONUÇ

Bu çalışmayla huzur ve huzursuzluk ekseninde konumlandırmaya çalıştığımız özneler üzerinden romandaki yardım ekseni ve mücadele ekseni, bu eksenlerde özne grupları arasındaki (yardımcı özneler, karşı özneler) zıtlıklar, çatışmalar, bu zıtlıklar ve çatışmaların da etkisiyle öznelerin yaşadığı değişim ve dönüşüm gösterilmeye çalışıldı. *Huzur* romanında özellikle çatışma ve dayanışma durumlarında ortaya çıkan özneler arasındaki ilişkilerin simetrik niteliği belirli bir denge gözetilerek düzenlenmiştir. Romanda bu dengeyi sağlayan birbirine zıt iki temel olgu var: Huzur ve huzursuzluk. Tanpınar birbirine karşıt bu iki olguyu ve bu olguları temsil eden özneler arasındaki çatışmayı aktarmakla kalmamış aynı zamanda zıtlıkların kendi içindeki uyumunu da yansıtmayı başarmıştır. Romanda zıtlıklar içindeki uyumun vücut bulduğu alan öznelerin temsil ettikleri kutuplarla ilgili uyumlu kişilik özellikleri göstermesinde kendini daha iyi gösterir. Söz gelimi *karşı öznelerin* tamamının etraflarına huzursuzluk yayan itici özneler olarak çizilmesi buna karşın *yardımcı öznelerin* ise çevrelerine huzur veren, bütünüyle sevgiye, saygıya layık özneler olarak çizilmesi, zıt kutuptaki öznelerin birbirleriyle tamamen zıt karakteristik özellikler göstermesi ve öznelerin bu özellikleri anlatılırken hayatla, kültürle, musikiyle çok sıkı bağlar kurularak anlatılması buna örnek gösterilebilir. Belli bir aksiyonu olmayan, silik bir aşk çevresinde derinlemesine kişilik tahlilleri yaparak bir dönemin kültürel, siyasal panoramasını yansıtmaya

çalışan *Huzur* romanının bütünlüğünü sağlayan en önemli yapısal niteliği romandaki çatışmanın güçlü bir anlatımla birbirine zıt özelliklere sahip dörder özne üzerinden başarılı bir şekilde aktarılmasıdır denilebilir.

KAYNAKÇA

AYTÜR, N. (t.y.). *Amerikan Romanı 1870 - 1900*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları.

AYVAZOĞLU, B. (1997). *Geleneğin Direnişi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

BELGE, M. (2009). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

BOURNEUR, R. - QUELLET, R. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi*. Çev., Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BOYNUKARA, H. (2002). "Karakter ve Tip." *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 65-66-67: 170-185.

FORSTER, E. M. (2004). "Düz ve Yuvarlak Karakterler." *Roman Teorisi*. Çev. ve Der., Sevim Kantarcioğlu, Ankara: Akçağ Yayınları.

KAPLAN, M. (1998). "Bir Şairin Romanı Huzur." *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar- 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

MORAN, B. (1981). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınları.

OKAY, O. (2002). "Huzur, 'Yüzbinlerce Ruh Bir Arafta'." *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 65-66-67: 591-600.

TANPINAR, A. H. (1970). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları.

TANPINAR, A. H. (2003). *Huzur*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

TEKİN, M. (2004). *Roman Sanatı -1*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

UÇAN, H. (2002). *Yazınsal Eleştiri ve Göstergibilim*. İstanbul: Perşembe Kitapları.

UÇAN, H. (2003). *Edebiyat Bilimi ve Eleştiri*. Ankara: Hece Yayınları.

UÇAN, H. (2008). *Dilbilim, Göstergibilim ve Edebiyat Eğitimi*. Ankara: Hece Yayınları.

YAVUZ, H. (1987). *Yazın Üzerine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.